

ХМЕЛЬНИЦЬКІ КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

НАУКОВО-КРАЄЗНАВЧИЙ ЗБІРНИК
ВИПУСК 26

ГІМНАЗІА

Хмельницький
2020

*Національна спілка краєзнавців України
Хмельницька обласна організація Національної спілки краєзнавців України
Хмельницька міська організація Національної спілки краєзнавців України
Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України
Хмельницький обласний краєзнавчий музей
Державний архів Хмельницької області*

ХМЕЛЬНИЦЬКІ КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

НАУКОВО-КРАЄЗНАВЧИЙ ЗБІРНИК

ВИПУСК 26

Хмельницький
2020

УДК 908 (477.43)
ББК 26.891 (4 Укр-4Хме)
Хме 65

*Друкується за ухвалою
Центру дослідження історії Поділля і Південно-Східної Волині Інституту
історії України НАН України
Протокол № 8 від 25.05.2020 р.*

Рецензенти:

Григоренко Олександр Петрович, доктор історичних наук, професор, член НСКУ
Місінкевич Леонід Леонідович, доктор історичних наук, професор, член НСКУ,
Почесний краєзнавець України

Голова редакційної колегії:

Баженов Лев Васильович, доктор історичних наук, професор, голова Хмельницької
обласної організації НСКУ (голова), Почесний краєзнавець України;

Відповідальний секретар:

Єсюнін Сергій Миколайович, кандидат історичних наук, провідний науковий спів-
робітник Хмельницького обласного краєзнавчого музею, член НСКУ, заслужений
працівник культури України, Почесний краєзнавець України;

Редакційна колегія:

Байдич Володимир Григорович, кандидат історичних наук, Голова ГО “Поклик
віків”, член НСКУ;

Брицька Олена Миколаївна, директор Хмельницького обласного краєзнавчого
музею, заслужений працівник культури України;

Блажевич Юрій Іванович, кандидат історичних наук, доцент, голова Хмельницької
міської організації НСКУ, Почесний краєзнавець України (співголова);

Погорілець Олег Григорович, директор історико-культурного заповідника «Межибіж»,
член НСКУ, Почесний краєзнавець України;

Синиця Надія Миколаївна, заслужений працівник культури України, член НСКУ,
Почесний краєзнавець України;

Телячий Юрій Васильович, доктор історичних наук, професор, директор департа-
менту контролю у сфері вищої, фахової передвищої освіти і освіти дорослих Дер-
жавної служби якості освіти України (м. Київ), член НСКУ, Почесний краєзнавець
України.

Хме 65 **Хмельницькі краєзнавчі студії: науково-краєзнавчий збірник** / [редкол.
Баженов Л.В. (голова), Блажевич Ю.І. (співголова), Єсюнін С.М. (відп.
секр.) та ін.] – Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2020. – Вип. 26. – 284 с.

Збірник містить наукові та краєзнавчі дослідження членів Хмельницької міської
організації Національної спілки краєзнавців України та матеріали їх колег з інших регіонів.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Усі права захищено. Жодна частина цього збірника не може бути відтворена в будь-
якій формі або за допомогою будь-яких електронних або механічних засобів, включаючи
системи зберігання і пошуку інформації, без письмового дозволу видавця. Дозволяється
лише цитувати уривки статей з посиланням на автора.

© Автори публікацій, 2020

15. Довідник з історії України. У 3-х томах. Том. 2. – Київ: «Генеза», 1995. – с.160-161.
16. Верстюк В., Оташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. – Київ, 1998. – с.118.
17. Лотоцький О. В Царгороді. Праці Укр.наук.Інституту. Т.40. Серія мемуарів. Кн.5. – Варшава, 1939. – с.43–44.
18. Лотоцький О. На ріках Вавілонських. Зб.статей. – Львів: «Хортиця», 1938. – с.14, 109.
19. Там само. – с.20.

Гай-Нижник П.П.

м. Київ

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: СОБОРНІ ЧИННИКИ ТА ВИЗНАЧАЛЬНІ ЗАСАДИ

Висвітлюються основи концепту новітньої національної ідеї в контексті національної безпеки, сучасних світових викликів і майбутніх глобальних загроз людству, її фундаментальні складові та соборні чинники, зокрема національні ідентичності, завдання, цілі та пріоритети, а також суспільно-цивілізаційні й державно-політичні засади її сталості, плинності та еволюції.

***Ключові слова:** нація, національна ідея, національна ідентичність, національна безпека, цивілізаційні виклики*

Сучасний світовий порядок перебуває у стані інтенсивної трансформації, що передбачає перерозподіл важелів і обширу впливу та рівноваг, як у розумінні контролю над планетарними ресурсами, глобалізованою фінансово-економічною системою, енергетичною сферою, регуляцією й оволодінням новими високотехнологічними комунікаціями і винаходами тощо, так і у пошуку новітніх гуманітарних основ співжиття на планеті та засадничих конструкцій геополітичних взаємин, формул, моделей і механізмів дієвої міжнародної системи безпеки. Україна, що історично і географічно завжди перебувала на перетині світових геополітичних інтересів, глобальних торговельно-економічних шляхів та цивілізаційних процесів, опинилася й перебуватиме у майбутньому у фокусі кардинальних змін планетарного масштабу і є однією з ключових точок на євразійському просторі, де перетворюється сучасність і зароджується нове майбуття світових взаємовідносин. Нажаль гуманістичні принципи розв'язання цивілізаційних криз і вузлових протиріч світового перерозподілу сфер впливів часто поступаються силовим методам, що за сучасних умов набувають то-

тальних ознак і мають гібридизовану форму. Держава Україна ще з часів відновлення своєї незалежності і суверенітету як суб'єкт міжнародного співтовариства перманентно постійно перебувала на периферії протистояння Заходу і Сходу, Півночі і Півдня й була об'єктом потенційної боротьби між гігантами світової геополітики, проте має усі можливості та підстави стати одним з таких планетарних велетів.

Доконана дійсність вказує на незаперечний висновок – сьогодення і майбуття для України та українського народу полягає не лише у світоглядному протистоянні чи цивілізаційному зіткненні, а також і у безперервній війні (у прихованій «м'якій» чи у відкритій «жорсткій», а здебільшого – у гібридній «комбінованій») за право бути, боротьбою за існування у повному і вражаючому значенні цих понять. Розуміння подібної конфігурації сьогодення й історичної перспективи мусить пульсувати у кожній уособленій одиниці громадянства зокрема та у суспільній думці народу в цілому: як в площині ірраціонального інстинкту солідарного національного самозбереження, так і на рівні раціонального усвідомлення викликів і загроз планетарної неминучості в контексті державної безпеки, а отже – й в самому сенсі української національної ідеї, в глибинній та обґрунтованій неминучості світової боротьби за першість, за право бути і жити як державний народ, за честь і прерогативу зберегти власну етноісторичну, господарчо-культурну, соціально-політичну та національно-расову самоозначенність.

Питання утвердження загальнонаціональної ідентичності українців за умов нових внутрішньо- і зовнішньополітичних викликів сучасності є однією з важливих складових політики національної безпеки. В умовах сучасних глобалізаційних та геополітичних трансформацій, посилення напруження на міжнародній арені, зумовлених використанням силових методів при вирішенні багатьох конфліктних ситуацій та російської загрози (агресії), зростає потреба у консолідації української нації, формування її загальнонаціонального самоусвідомлення та захисту власних світоглядних орієнтирів нації, що є запорукою і гарантією стабільності та безпеки Української держави. Тож одним з найбільш важливих поточних завдань суспільства є й збереження і розвиток духовних і культурних цінностей українства, посилення національної єдності українців та формування загальноукраїнської ідентичності, що має важливе значення для національно-державної безпеки. Саме формування загальнонаціональної ідентичності є для України першочергово актуальним питанням у гуманітарній сфері на сучасному етапі. Загальнонаціональна ідентичність за своєю суттю багатовимірна. Вона може охоплювати, але не виключати, етнічну, культурну, професійну, статеву та інші види ідентичностей. У той же час загальнонаціональна ідентичність може співіснувати з наднаціональною

ідентичністю (європейською чи глобалізаційно-світовою). Так, наприклад, ще М. Бердяєв зазначав, що почувавши себе громадянином світу, людина не втрачає національного почуття, позаяк до космічного, всесвітнього життя людина долучається завдяки життю національному.

Утім, на сучасний момент цей процес в Україні все ще стримується низкою чинників:

- конфліктом ідентичностей (доволі сильними позиціями регіональних субідентичностей, що мають різні ціннісні доміанти);
- низьким рівнем міжрегіональної взаємодії в соціокультурній сфері;
- недостатнім рівнем розвитку вітчизняної культури, слабкою динамікою формування історичної пам'яті;
- пасивністю взаємодії державних і громадських чинників у сфері національно-патріотичного виховання;
- негативним впливом іноземних ЗМІ (фактичним тимчасовим програшом України у тотальному світовому інформаційно-ідеологічному та культурно-світоглядному протистоянні);
- впливом глобалізаційних процесів (уніфікація, масовізація культури, пануванням культу споживання тощо);
- наявністю елементів пострадянської ідентичності;
- певними особливостями ментальності українців (індивідуалізм, конформізм);
- посиленням процесів відчуження;
- відсутністю ефективних якісних системних перетворень в державі;
- існуванням проблем міжрегіональної взаємодії в соціокультурній сфері, коли мешканці одних теренів не мають достатньої інформації про інші міста чи регіони;
- несформованістю та контраверсійністю ідентичності тощо.

Тим не менш, останнім часом відбувається значне посилення загальноукраїнської ідентичності, консолідація українського народу перед зовнішньою загрозою. Тому досить важливим на сучасному етапі в етнополітичній галузі є здійснення заходів, спрямованих на зменшення ваги регіональної ідентичності при гармонійному її входженню в загальноукраїнську ідентичність. Регіональна ідентичність, у цьому випадку, виступатиме як субідентичність відносно загальноукраїнської. Такі субідентичності не виключають віднесення себе особою (групою осіб) до загальнонаціональної спільноти.

Проблема подолання кризи ідентичності значною мірою посилюється процесами глобалізації, що розмивають національну культуру та посилюють маргіналізацію українського суспільства. Тож на порядку денному є радикальне оновлення власної національно-цивілізаційної ідентичності, що буде здатна не лише витримати, а й відповісти на численні виклики су-

часного світу та здійснити повноцінне економічне, соціальне й політичне оновлення (осучаснення). При цьому слід враховувати також і певні суперечливі аспекти впливу глобалізаційних процесів на Україну. З одного боку – процеси становлення і зміцнення державності потребують інтенсифікації процесів національно-культурного відродження, а з іншого – процес модернізації соціально-економічної системи вимагає найширшої відкритості країни, що сприяє поширенню негативних зовнішніх впливів – криміналітету, прихованої втрати економічного суверенітету, трансфінансової залежності, масової культури (мультикультуралізму), етніцизму, притоку мігрантів, низькоякісних товарів масового споживання тощо.

Аналізуючи причини кризи національної ідентичності, слід виокремити також домінування в більшості суспільних сфер такого явища як відчуження. Цю категорію до наукового обігу введено відносно нещодавно, а відтак і чітких українських відповідників даному поняттю не існує. Загалом на сьогодні в академічному середовищі виділяються такі види відчуження: економічне, культурно-освітнє, соціальне, політичне. Недостатній рівень сформованості загальнонаціональної ідентичності призводить і до посилення загроз національній безпеці країни, серед яких, як правило, виділяться переважно такі: криза легітимності політичних інститутів, посилення сепаратизму, десуверенізація, конфлікт політичних інтересів, посилення розшарування українського суспільства, низький рівень розвитку політичної культури, цивілізаційна невизначеність та перебування в «сірій зоні» міжнародної політики, недостатній рівень розвитку громадянського суспільства тощо.

Ці загрози призводять до посилення напруження та протистояння в українському суспільстві. Представники соціальних груп з конкуруючими ідентичностями сприймають діяльність своїх опонентів як загрозу власним інтересам, а відтак зменшується чи взагалі зникає прагнення до діалогу та пошуку компромісу зі спірних питань, а протиріччя стають нерозв'язними. Будь-який крок супротивника сприймається як загрозовий, що, знову ж таки, посилює соціальну напругу. При цьому навіть корисні для суспільства починання однієї з сторін будуть сприйматися як негативні, позаяк вони можуть принести «користь» опонентам.

Іншим маркером регіональних ідентифікацій є зовнішньополітичні орієнтації населення України. Не сформованість загальнонаціональної ідентичності призводить також до посилення зовнішньополітичної невизначеності країни. Перебуваючи на межі західної та східної цивілізацій, Україна не може визначити чіткий зовнішньополітичний курс і стає полем боротьби глобальних гравців. Не може витворити вона й належний авторитет в регіоні, постійно коливаючись між європейською та російською зовнішньополітичною орієнтацією.

Відтак в Україні можна виділити декілька груп ідентичностей, які прагнуть бути загальнонаціональними. Перша – національно-патріотичні ідентичності, що чітко закликають до збереження самобутності українського народу, його «цивілізаційного суверенітету», культури, мови, звичаїв, обрядів, до сучасного поступу в контексті політики націонал-консерватизму. Друга – проєвропейські ідентичності, що підтримують європейські демократичні цінності та спрямовують Україну до тіснішої інтеграції та входження до Європейського Союзу. Третя група – проросійські ідентичності, що активно підтримують поширення концепту так званого «русского міра», впровадження російської мови на теренах України та активне зближення з Російською Федерацією.

В основі формування загальнонаціональної ідентичності лежить і національна культура. Кожна етнічна культура має в своїй структурі культурну традицію, яка є унікальним механізмом самовідтворення і самозбереження сакральних змістів її «центральної зони» – ядра даної культури. Щоби асимілювати поневолені народи усі імперії чи субімперські конгломерати прагнули якщо не знищити, то бодай знівелювати, спримітивізувати їхні етнічні культури, замінити своєю власною культурою (чи глобальною субкультурою). У випадку ж, якщо держава не буде здійснювати ефективні кроки з нейтралізації вищезгаданих загроз, це може призвести до втрати суверенітету держави. Значною мірою це може бути зумовлено й критичним зниженням рівня функціонування політичної системи, спричиненого зовнішніми і внутрішніми конфліктами.

Тож, слід відзначити, що в цілому формування загальнонаціональної ідентичності є одним з головних завдань Української держави на сучасному етапі. Для його реалізації потрібно актуалізувати зусилля відповідних державних структур та неурядових організацій у сфері суспільних і, насамперед, міжетнічних відносин, а також у гуманітарній сфері й у напрямкові уможливлення співіснування та симбіотичного розвитку різних етнічних груп у межах поліетнічного простору та державної націєцентричності. В етнонаціональній же сфері потрібно сформувати і законодавчо закріпити Доктрину етнонаціональної політики України, де були б розроблені її концептуальні засади та чітко визначені базові поняття етнонаціональної політики: «титильна нація», «національність», «корінні народи», «етнічна група», «етнічна спільнота» тощо. Потрібно здійснювати й подальше вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення прав національних меншин та гарантії провідного становища української нації та її культурно-історичної спадщини, а також безумовного державного статусу української мови.

Отже, за сучасних умов потрібно активізувати зусилля з формування загальнонаціональної ідентичності. Кристалізація національної кар-

тини світу забезпечує сплав політичної та культурної ідентичності, що скріплює населення країни потужними символічними та емоційними зв'язками. Саме спільна ідентичність є основою буття даної національної спільноти (політичної нації). Якщо члени спільноти мають високий рівень національної самосвідомості, то за політичного врегулювання існуючих у суспільстві суперечностей і проблем, вони схильні до обмеження своїх особистих, групових чи корпоративних інтересів задля досягнення загальносуспільної злагоди. Відтак в основі загальнонаціональної ідентичності, перш за все, мусить бути закладено національну ідею, навколо якої й здійснюватиметься консолідація української нації.

Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники національної ідеї.

Сьогодні для українського суспільства є характерною криза ціннісно-світоглядних засад, яка проявляється у втраті моральних орієнтирів, зростанні девіантної поведінки, збільшенні розпорошеності і диференціації українського суспільства, політичною і соціально-економічною несталістю у розвитку держави. Цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх норм і побудові на цій основі оновленої системи цінностей. Відтак актуалізується питання більш ґрунтовного дослідження і визначення національних цінностей, національних інтересів та цілей в контексті національної безпеки, а отже й концептуальному усвідомленні та розумінні національної ідеї.

Формування політики національної безпеки загалом і, зокрема, в контексті усвідомлення і вироблення солідарної думки щодо поступу народу й держави, в першу чергу, має бути спрямованим на визначення завдань і цілей даної політики, що найбільш повно може бути відображено у стратегії державної безпеки, яка відображала би і втілювала в своїй основі далекоглядну і всеохоплюючу національну ідею.

З огляду на вищевказане, у творенні висхідних засад національної ідеї можуть бути використані три основні підходи:

— перший підхід – це коли в основі розробки національної ідеї і стратегії державної безпеки лежить ієрархія національних інтересів і цілей;

— другий підхід орієнтується на формування ієрархії національних цінностей;

— третій, найбільш оптимальний, є – інтегрований підхід до розуміння феномену національної ідеї, в якому основна увага акцентується на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів, необхідності врахування їх взаємозумовленості у контексті проблем національної безпеки, цивілізаційного поступу та усвідомлення глобальних загроз і викликів,

що існують і поставатимуть у майбутньому перед нацією та її державністю.

Кожен з цих підходів, вочевидь, потребує детальнішого розгляду. Зокрема у першому підході відбувається орієнтація на «національні інтереси». Сам термін «національний інтерес» було запозичено з західної політичної літератури, де він визначався як «державний інтерес». Саме таке розуміння є переважаючим у провідних країнах світу, оскільки вони собою являють здебільшого мононаціональні держави (не стільки в етнічному аспекті, скільки в соціальному). У західних суспільствах нація представляє собою єдність громадянського суспільства і держави, відтак національний інтерес виконує консолідуючу функцію і зменшує протиріччя між інтересами держави та громадянського суспільства.

Природно, що національний інтерес, як сукупний вираз прагнень і волінь усіх і кожного члена суспільства, не може бути втілений і розв'язаний поза дієздатним соціально-політичним ладом держави, що був би спроможний врівноважувати, поділяти та поєднувати особистісні, громадянські й державні егоїзми та жертвовності як вищі прояви компромісу та примусу у солідарній системі інтегральної взаємодії людської природи та узагальненого морально-духовного та юридично-законотворчого суспільного договору. Взагалі інтерес можна розглядати як об'єктивно зумовлений мотив діяльності суб'єкта (окремої людини, соціальної спільноти), що складається з усвідомлення ним власної потреби та з'ясування умов і засобів її задоволення. Інтереси тісно пов'язані з потребами, виникнення ж потреби є, власне, початковим етапом формування інтересу. Тому в даному контексті національні інтереси можна кваліфікувати як домінантно-стрижневі потреби суспільства і держави, що визначаються економічними і геополітичними відносинами даної країни в певну епоху, культурно-історичними традиціями, потребою забезпечення безпеки, захистом населення від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Водночас, не варто суцільно отожднювати поняття «національні інтереси» і «національні цінності», позаяк національні цінності лежать в основі національних інтересів, вони визначають їх спрямованість, проте вони не є національними інтересами. Тож цілком природно, що внутрішньополітичні чинники не завжди можуть розглядатися як національні інтереси, адже вказана група питань належить до сфери «суспільного інтересу», тобто інтересу, обумовленого різними сегментами громадянського суспільства.

У вітчизняній політології існує декілька підходів щодо розуміння даної категорії та їх систематизації. Стосовно навколишнього зовнішнього світу національні інтереси виражаються у сукупності зовнішньополітичних інтересів держави, які розрізняються за своєю важливістю для його

життєдіяльності. Розрізняється фіксований (постійний) і змінний зміст національного інтересу. Незмінна частина включає завдання забезпечення зовнішньої безпеки держави. Змінна ж частина змісту розглядається через призму наявної політичної ситуації, особистісних якостей представників політичної еліти, актуальних тенденцій в різних сферах суспільного життя тощо.

Реальні матеріальні та політичні потреби у розвитку держави можуть змінюватися, а разом з ними відповідно змінюються інтереси, цілі та засоби зовнішньополітичної діяльності. Зміна потреб та інтересів держави призводить до зміни й ідеологічних цінностей, зокрема й у вираженні двох основних рівнів національних інтересів держави: рівень ключових зовнішньополітичних інтересів, пов'язаний із забезпеченням її безпеки і цілісності як соціально-економічної, політичної, національно-історичної та культурної спільності з захистом економічної і політичної незалежності держави та рівень специфічних інтересів.

Головні свої інтереси держава забезпечує усіма військовими, економічними, дипломатичними, ідеологічними та культурними засобами, що лягають в основу завдань її політики національної безпеки, яка визначається через систематизацію та класифікацію національних інтересів за категоріями та рівнями важливості. Зокрема, можна виділити різні категорії національних інтересів (захист Батьківщини, економічне процвітання, пропаганда цінностей, сприятливий світовий порядок), що узагальнюються у три основні з них: безпека, добробут, цінності. Проте варто зауважити, що систематизація національних інтересів є досить складним, багатограним процесом. При розподілі інтересів за категоріями може виникнути ситуація, коли один і той же національний інтерес одночасно може мати відношення до кількох категорій, як і дискусійною є визначення рівня важливості того чи іншого інтересу.

Тож слід враховувати й те, що в перебігу визначення національної ідеї (як і стратегії національної безпеки) з використанням підходу, в основі якого лежить ієрархія національних інтересів, вона може значною мірою суб'єктивізуватися, адже завжди можна знайти певні аргументи як на підтримку даної ієрархії, так і проти неї. Надважливо зважати на цей аспект у переломні (кульмінаційні) етапи національного поступу чи глобального розвитку, коли найменша помилка може призвести до значних негативних наслідків.

При використанні даного підходу потрібно також враховувати усі переваги та ризики при визначенні пріоритетності того чи іншого національного інтересу. Зокрема цілком вірогідним є сепарація ситуації, коли ігнорування інтересу, який було визначено як менш важливий у порівнянні з іншими інтересами, може призвести до значних втрат у подальшому. Тому,

коли держава відмовляється від досягнення певного національного інтересу, вона обмежує й потенційну свободу своїх можливих дій, спрямованих на гарантування національної безпеки та формування національної ідеї. З іншого боку, коли держава занадто актуалізується на певному національному інтересі, то це може призвести до недостатнього рівня врахування інших інтересів, що також загрожує виникненням додаткових негативних наслідків для втілення в життя та розвитку національної ідеї.

При цьому не менш важливим є й усвідомлення в потребі врівноваження пріоритетів, коли перевага віддається використанню здебільшого силових методів при розв'язанні багатьох внутрішньо- і зовнішньополітичних проблем, без врахування важливості використання «м'яких методів», що гіпертрофує й примітивізує застаріле мислення щодо тактики і стратегії втілення національної ідеї, захисту національних інтересів та здійснення комплексу безпекових заходів тощо. Слід також констатувати, що на формування ієрархії національних інтересів значний вплив здійснюють й пристрасті або стереотипи політичного мислення. Так, скажімо, певні політичні сили можуть визначати за найважливіші такі «національні» інтереси, які, перш за все, є пріоритетними для них самих, а не для безпеки держави і не мають нічого спільного з національними інтересами чи, тим паче, з національною ідеєю. Тому, при формуванні ієрархії національних інтересів потрібно враховувати усю різноманітність та суперечливість умов, що впливають на вказаний процес. У подальшому, в силу ускладнення та суперечливості чинників, які впливають на формування системи забезпечення національної безпеки та міжнародних відносин, ці процеси ще більш ускладнюватимуться й досить важко піддаватимуться достовірному кількісному та якісному аналізу і, відповідно, сприятимуть абсурдизації національної ідеї як такої.

Відтак національні інтереси створюються усіма елементами політичної системи та є основою функціонування її складових, що виражає обумовлену спонуку дій нації і держави в інтересах спільного власного виживання, захисту, існування, розвитку та плекання своїх історично-культурної спадщини й основоположних матеріальних, духовних, інтелектуальних і національно-суспільних цінностей, які визначають особливе самоусвідомлення народу, відіграють важливу роль у стратегії і тактиці в галузі національної безпеки та забезпечують державний суверенітет народу.

У цьому контексті важливо враховувати й необхідність законодавчого і виконавчого опертя у забезпеченні національного суверенітету на триєдності верховенства, контролю й здатності до збалансованої мобілізації суверенітету держави над тріадою (грец. Τριάδος) ресурсів військового, економічного й культурного суверенітету, які гарантують життєздатність

самого інституту держави, своєрідність її національного обличчя (ідентичності), спадкоємність і оригінальність правопорядку.

Разом з тим, формуючи систему національних інтересів, першочергово слід враховувати національні цінності, позаяк саме вони закладають аксіологічну основу системи національної безпеки держави та базову сутність концепту національної ідеї. Національні інтереси можуть переплітатися з загальними базовими цінностями (територіальною цілісністю, політичним виживанням і т.п.), а з деякими й можуть входити в суперечності (як, наприклад, із забезпеченням невід'ємних прав і свобод людини тощо).

Категорія «національна цінність» у контексті формування й трансформації національної ідеї.

Зважаючи на те, що національні цінності є важливими передумовами і базовими засадами забезпечення національної безпеки країни й, зокрема, важливими чинниками формування основ концепту національної ідеї, вважаю за доцільне детальніше розглянути вказану категорію.

Саме система національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування держави та нації як самостійного суб'єкта міжнародних відносин та своєрідної й особливої етнічно-расової складової людської палітри на планеті. Визначаючи поняття «національних цінностей» слід констатувати, що саме вони є певними концептуальними, ідеологічними основами, консолідуючими чинниками, важливими життєвими орієнтирами на шляху ефективного суспільного розвитку та становлять кластери уявлення про національну ідею. З огляду на це, національні цінності становлять цілий комплекс предметів, явищ та їх властивостей, що притаманні характеру наявних та ідеалізованих уявлень нації, її духовної свідомості та доміанти суспільних традицій й світогляду, ключ до формування та змін у параметрах національної гідності, відображають і задовольняють матеріальні та етично-моральні блага та потреби як окремої особи, так і суспільства та держави у поступі до успіху та розквіту, а відтак й консолідують керований інстинкт народу та постійно зберігають і оновлюють його конструкт генетично-суспільного коду самоусвідомлення власної внутрішньої спільності та зовнішньої окремішності.

Проблема формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства. Чи є і мають бути вони у своєму загальному незмінними і статичними? Достеменно – ні. Нетлінними і стійкими залишатимуться стрижневі історично-культурні та основоположні традиційні національні й загальнолюдські цінності, проте триватиме закономірна й логічна плінність переоцінки колишніх (застарілих) норм, творення оновленої системи цінностей. Фундаментальною ж базою національної ідеї має бути провідна теза про посилення загальних

прагнень, спрямованих на об'єднання української нації навколо спільних національних інтересів та цінностей, що забезпечують збереження її самобутності, сприяють утвердженню її становища серед інших народів, зміцнюють національний ген виживання та забезпечують провідне становище української держави у світі.

При цьому слід розрізняти природні і соціальні цінності. Основоположними для людини є природні цінності, пов'язані з потребами у їжі, житлі, задоволенні інших біологічних потреб тощо. Для держави ж природною цінністю є цілком визначена географічна та історична територія (соборність), належний захист якої забезпечує безпеку держави.

Природні ресурси у сучасному світі є архіважливими цінностями як суспільства, так і держави. Вони формують потенціал, який може бути використаний державою для гарантування національної безпеки, а відтак збереження природних надбань, чистоти повітря, землі та її надр є і залишатиметься для будь-якої держави та її народу питанням життя і смерті, а отже – має стати однією з ключових складових національної ідеї.

Соціальні цінності характеризують людину як суспільну істоту. Будь-який об'єкт, що розглядається як життєво важлива умова існування даної спільноти, може бути соціальною цінністю. Соціальні цінності виступають критерієм оцінки вчинків соціальних груп і окремих індивідів щодо прийнятої ними системи цінностей, впливають на психологічне здоров'я народу та, відповідно, до його здатності долати виклики і загрози, зумовлених природними катаклізмами чи зовнішнім втручанням.

Якщо нація на рівні пересічного громадянина уражена у своїх соціальних цінностях ознаками тотальної перманентної стурбованості за власну безпеку, патологічним прагненням до самоствердження (влади, статусу, багатства), невмінням самостійно приймати рішення, примітивізацією думки і відсутністю здатності критично мислити, настороженого ставлення до змін, мляво вираженого прагнення радіти життю, зневірою у можливості особистих і суспільних змін, невпевненістю у завтрашньому дні, наелектризованістю громадських настроїв і нетерпимістю до інакшої думки тощо, то це означає, що не лише суспільство, а й держава перебувають у небезпеці. Причин цьому кілька, серед основних з яких є: відсутність загальної освіти нації, недотримання у державі громадянських прав і свобод, а отже й народовладдя (демократії), корумпованість органів влади, низький індекс фахового управління та занепад господарчого життя (кризова економіка), система соціального визиску і нерівності тощо. Усе це свідчить про несприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві, що посилює синдром національної меншовартості, сприяє занепаду традиційних національних цінностей, дегуманізації індивіду та втраті суспільно-етичних норм, а також породжує зневіру у здатності до

державотворення власного народу, нівелює національне самоусвідомлення, вихолощує саму потребу національної ідеї, підмінюючи її ідеєю споживання, секуляризму та космополітизму і, таким чином, руйнує відчуття національної ідентичності, знецінює потребу національної безпеки й ставить під загрозу не лише збереження державності, а й саме існування нації взагалі, що буде поглинена більш здоровими і успішнішими націями та їхніми державними організаціями.

Тож відчуття єдності народу і держави у подоланні криз і загроз (як внутрішніх, так і зовнішніх), плекання загальної (колективної) національної ідентичності, що формується в результаті спільного інтерактивного процесу самовизначення конкретної соціальної спільності, пов'язаного з загальними орієнтаціями їхніх дій і тим полем можливостей та обмежень, в якому відбуваються їх спільні дії, дотримання норм соціальної справедливості і загального блага держави як здобутку і скарбу кожного її громадянина, звернення до універсальних феноменів культури народу та актуалізація просвітницьких і смислових процесів в суспільстві тощо, дозволять не втратити набутих національних цінностей і не дасть виокремитися з цієї об'єднаної ідеї розрізненим ізоляціонізмом цінностям індивіда, суспільства та держави. Саме тому подальше існування держави й нації має розглядатися крізь призму її ціннісного ядра (наявності загальнонаціонального смислового поля, що залежить від певного рівня якості суб'єктності – як індивідуальної, так і колективної), що консолідує суспільство на гармонізації загальних та індивідуальних цінностей, а саме: патріотизм і традиціоналізм, національна безпека і система міжнародних зв'язків, матеріальні і духовні надбання народу, добробут і збереження надбань природних дарів, права і свободи людини, соціальна справедливість і самореалізація, моральність і релігійність, взаємотерпимість і доброзичливість, працелюбство і жертвовність, сім'я і родина (сімейні цінності), героїзм і добродесність тощо, які завжди були притаманними українцям і відображають сутнісні засади українського національного характеру.

На основі національних інтересів та національних цінностей формуються національні цілі. Їх сутнісні характеристики визначаються динамікою та суперечливістю розвитку середовища існування суспільства і держави. Національні цілі – це конкретні ключові завдання, які держава і нація ставлять перед собою заради захисту національних інтересів та національних цінностей. Національні цілі – це своєрідні дороговкази розвитку суспільства до побудови моделі кращого стану (безпечніших умов розвитку та життєдіяльності) кожної людини, суспільства, держави.

Проте за умов сучасної української реальності чітка реалізація тріади основних рушійних сил творення концепту національної ідеї та системи

забезпечення державної безпеки (національні цінності – інтереси – цілі), постійно стримується недостатнім рівнем консолідації українського суспільства, що призводить до того, що інтереси, і тим більше – цілі, різних суспільних груп за певних умов набувають антагоністичного характеру та за умов розмитості загальнонаціональної ідентичності, вони не проявляють прагнення до діалогу та порозуміння заради суспільного блага.

Визначення національних цілей – є одним з головних і пріоритетних завдань держави, яке впливає на подальший її суспільно-політичний та економічний розвиток та становище на міжнародній арені. При цьому слід констатувати, що формування національної ідеї, в першу чергу, повинно бути спрямованим на визначення завдань і цілей політики національної безпеки й зумовлене метою досягнення загальнонаціонального блага, що доступне та є надбанням і частиною кожного громадянина держави та кожного представника нації.

Саме національні цінності, національні інтереси та національні цілі є головними структуроформуючими кластерами творення, розвитку та видозмінення національної ідеї. Універсальною аксіомою будь-якої національної ідеї є усвідомлення мети побудови суспільства добробуту та країни успіху як з огляду розквіту державної величі (у комбінованому синтезі її інтелектуальної, жорсткої та м'якої сили), так і національної спільноти обраних (у гармонії плекання національного і загальнолюдського) з вільними можливостями досягти власного успіху кожного окремого громадянина.

Відтак сам концепт національної ідеї неможливо сформулювати окремим терміном чи визначенням, його не можна запозичити в чистому вигляді в іншій державі чи нації або створити штучно. Національна ідея – ця універсальна думка-мета ідеалізованого прагнення народу, виробляється не пропагандою чи розрахунком, а витворюється інтелектуальним розумом народу через її найкращих представників з різних сфер життя і діяльності, міфологізується як сакральний шлях нації до вершин вічної величі і матеріалізується у постійному прагненні до вдосконалення завдяки особистому привабливому розвитку кожного громадянина окремо, заради себе самого, а не для когось іншого, заради своєї держави і нації як символів спільної єдинокровної родини.

При цьому українська національна ідея цілком спроможна бути плідною в унісон зі світовою громадською думкою (навіть з перспективами очолювати її), а не йти їй наперекір. Таким чином у тривалому часі та у векторному зрізі опанування майбуттям, національна ідея здатна бути надвагомим енергетичним трампліном для психологічного одужання народу, його духовим, але не теологізованим, і надкорисним елементом політичного інструментарію держави, впливовішою, ніж майстерна дипломатія, духовне від-

родження, культурна «м'яка» сила, фінансово-економічна стабільність чи збройна «жорстка» потуга окремо взяті, позаяк включає у собі усі ці та інші раціональні та ірраціональні чинники. Її поширення та привабливість як найкраще сприяють також і формуванню в зарубіжних країнах прихильних «агентів впливу» з-поміж представників інших націй та національної діаспори, себто просуванню на лідерські позиції осіб, які виражають цінності держави та суспільства, що уособлюють подібну національну ідею.

Суспільство є складною органічною цілісністю, а його частини настільки взаємопов'язані, що зміна однієї з них підриває стабільність усього суспільства. У суспільно-політичній сфері не можна діяти за планом або згідно з певною соціальною теорією, а натомість варто спиратися передусім на досвід. Історичний досвід же, своєю чергою, свідчить, що суспільство вдосконалюється поступово за внутрішніми законами, що є закоріненими у його минулому, де вирішальне значення мають історична спадщина, звичаї, уподобання, традиції народу. Головним же супровідним критерієм суспільного розвитку є його закономірна притаманність до певної зміни звичок, традицій і характеру як окремих людей, так і всього суспільного організму. Проте, важливими у перебігу змін є їхня природність і поступовість, що не становлять загрози зламу стрижневих для суспільства національних цінностей та вихолощенню його загальнонаціонального самоусвідомлення, а натомість вакцинуватимуть націю від руйнівних глобалістичних вірусів (мультикультуралізму, національного нігілізму, космополітизму тощо) й, водночас, сприятимуть розгерметизації облудливої схильності до затхлого ізоляціонізму і надихатимуть до духовного відродження нації та морального вдосконалення людини, до творення історії.

Разом з тим, невідворотні еволюційні зміни аж ніяк не нівелюють потребу у збереженні сталості в істотній цінності плекання людини як особистості і громадянина. Утім, перебіг глобалізованих суспільних змін має народити застереження й протидію згубній схильності до визволення людини від інституціонального обґрунтованого порядку, приналежності до суспільно-національних рис та державного авторитету, що може негативно вплинути на чуття лояльності громадян та на міцність державного суверенітету. Держава мусить бути сильною й здатною чітко відображати суспільно-політичну волю людей, сконцентровану у думці інтелектуальної провідної верстви (еліти) нації, в якій однією з найважливіших принципів є також принцип волі, спроможність здійснювати індивідуальну й суспільну ініціативу в межах правових норм. Відтак, влада не може бути підпорядкованою якійсь функціональній меті соціальної благодійності, класово-майнової рівності, детермінованої свавільної волі тощо.

Слід зауважити також, що за розуміння процесів розвитку сучасного світу, практично неможливо встановити абсолютний контроль за будь-

якою сферою реальності, а в суспільно-політичній сфері зводяться нанівець будь-які можливі мрії про абсолютно контрольоване суспільство. Тож стає очевидним, що думка про можливість тотального планового розвитку суспільства є помилковою й здатною викликати трагічні наслідки. Будь-яка вимушена уніфікація виробничих та соціальних відносин, релігійного життя, національних традицій тощо означатиме намагання контролювати таку складноорганізовану систему як суспільство й може призвести його до застою та деградації. Тому-то й такою ж небезпечною і хибною є будь-яка «соціальна інженерія» щодо сформування концепту національної ідеї.

У даному контексті важливо усвідомлювати закони сумісного життя природи і людства, їх коеволюції, оскільки лише тонке налаштування «стратегії природи» та «стратегії розуму» в контексті національної ідеології успіху, їхнє сприятливе поєднання (не на засадах сили і примусу, а на засадах гармонії і життєтворчості), здатне забезпечити і суспільству, і природі майбутнє, звужує основу для позиції песимізму есхатологічного напрямку. Для вирішення цих завдань слід утворити шляхом природної морально-розумової селекції україноцентричну суспільно-політичну еліту, що усі свої зусилля спрямовуватиме на втілення геополітичної, господарської, культурної, інтелектуальної, кадрової тощо наявної потужності держави. Водночас, згадуючи В. Липинського, перед українським народом і державою постає глобальна місія: «виграти у смертельній боротьбі національних сил з інтернаціональним капіталом» і для цього українцям слід перебороти свій «первородний гріх», який полягає в ідейному хаосі в політиці і браку організаційної дисципліни.

Народи і суспільство мусять усвідомлювати майбутні виклики новітніх часів й дійти розуміння того, що світ невпинно зменшується (принаймні на рівні сприйняття), а можливості людства незбагненно збільшуються, що настає пора, коли часу буде менше, ніж ми думаємо. Світові загрози вже сьогодні попереджають і випереджають людство у породженні майбутніх кардинальних труднощів й у заплідненні прийдешніх колосальних змін.

Жодна нація і кожна держава, якщо вони не хочуть бути розчавленими і поглиненими майбуттям, а натомість прагнуть його зберегти і здобути, вже сьогодні не можуть дозволити собі апатії й, ще вчора усвідомивши прийдешні загрози і виклики, вже тепер мусять створювати запобіжники до майбутніх світових перетворень, вже зараз мають готуватися до прийдешніх планетарних змін.

Україна, як і усе людство, має бути готова вистояти, передусім, перед загрозою глобального економічно-продуктового та енергетично-ресурсного колапсу. У досить скорому майбутньому на нас чекатимуть світові брак нафти і доступної традиційної енергії, проблеми забрудненого по-

вітря та довкілля, нестача їжі та чистої прісної (питної) води, кліматичні зміни, пандемії і генні захворювання, перенаселення планети і міграційні напруги, зіткнення національно-етнічних і релігійних культур з концептом мультикультуралізму і секуляризмом, міжрелігійні та міжрасові суперечки, терористичні загрози і ланцюг локальних конфліктів та глобальний перерозподіл сфер впливу між провідними державами світу тощо.

На планеті практично не залишилося чистої води в місцях, заселених людьми. При цьому забруднюються не лише поверхневі, але й підземні, зокрема ґрунтові води. Брак чистої води вже є однією з найактуальніших проблем людства, прісна вода (ресурси якої на Землі становлять лише 2,5–3%) вже нині подекуди є дорожчою, ніж нафта, а більш ніж 1,5 млрд людей живуть у регіонах (на Півночі Китаю, в Індії, а також на заході США) і в мегаполісах, у яких відчувається нестача питної води. 40% населення Землі проживає уздовж протікання великих річок. У Китаї, наприклад, аж 20% населення Землі мають доступ лише до 5% питної води, причому 90% річок поблизу міст серйозно забруднені. Від браку води невдовзі потерпатимуть вже 2 млрд людей, а до 2050-го року (коли, за прогнозами, населення Землі становитиме 9 млрд) проблема може ще більш загостритися. Проблему нестачі води поглиблюватимуть промислові забруднення й глобальні зміни клімату (як відомо, рослини на 80–99% складаються з води, тварини – на 60–75%, а місячний ембріон людини – аж на 97%). Щороку у світовий океан виливається в середньому 10 млн т нафти, кожна тонна її розтікається на поверхні води площею понад 12 км².

У всьому світі чиста питна вода вже стає найнеобхіднішим товаром, а індустрія продажу бутильованої води є однією з найприбутковіших і розвивається шаленими темпами. Щорічно продаються понад 100 млрд літрів води, в основному в пластикових бутлях, що є шкідливим для здоров'я та навколишнього середовища. Прибутки в цій галузі вже досягають понад трильйона доларів на рік – це 40% прибутків нафтових компаній і більше за доходи фармацевтичних компаній. Торгувати водою найближчим часом буде прибутковіше, ніж нафтою.

Загрозливим є стан гідросфери й в Україні, де розораність земель наблизилася до 56%, а в степу – до 63%, де лісистість території країни становить лише 14%, у степу ж – 4,7% (тим часом у водоохоронному плані на водозборах степових річок вона має становити щонайменше 16%). Щороку у водойми України скидають близько 300 млн м³ неочищених стоків (найбільш сумна ситуація складається у степовому Криму, у якому і до анексії забруднення підземних вод фіксувалося на більш ніж 30% усієї його площі), а 90% проб з Дніпра зафіксували перевищення вмісту забруднюючих речовин або показників фізико-хімічного стану поверхневих вод.

Тож наступні війни (відкриті і приховані) вестимуться за чисту питну воду, тобто – за прісну гідросферу! Чи зможе українська нація зберегти незабрудненим цей свій стратегічний і життєдайний скарб і чи буде держава Україна здатна скористатися цим багатством у геополітичному вимірі й захистити його?

У майбутньому вологі райони Землі стануть ще вологішими, посушливі – ще більш засушливими, рівень багатьох великих річок впаде, збільшиться кількість потужних катаклізмів – цунамі, ураганів, торнадо, пожег, нестерпної спеки. Це призведе до браку прісної води, а значить, і до нестачі продовольства, розповсюдження пошестей, пандемій, соціально-економічних заворушень тощо.

Відтак майбутнє суперництво планетарного масштабу, в тому числі з застосуванням воєнної сили, розгортатиметься також і за харчові ресурси (за здорову їжу), а відтак і на родючі ґрунти. У зв'язку зі зневодненням планети і зростанням населення небачено злетять ціни на продовольство, багаті держави зможуть закуповувати його у непостраждалих районів, але слаборозвинені країни, безсумнівно, виявляться під вогнем голодних бунтів. На сьогоднішній день, понад 1 млрд жителів Землі щодня стикаються з голодом. Через 30 років від голоду і систематичного недоїдання буде страждати вже до 35% мешканців планети. Йдеться, передусім, про регіони Центральної та Південної Азії, Африки. Активно виснажуються сільськогосподарські ресурси Європи та Північної Америки, в тому числі внаслідок постійного застосування хімічно активних речовин, що покликані підвищувати врожайність тих чи інших культур, знищувати комах і т.п.

Розпад голодуючих держав стане дійсністю й дестабілізуватиме усю планету. Наша країна має унікальний аграрний потенціал. Нагадаю хоча б лише про те, що площа чорноземів України складає 27,8 млн га. За прогнозами ж експертів, українська земля здатна нагодувати 300 млн осіб, а до 2050 р. Україна здатна стати найбільшим виробником продуктів харчування у світі. Проте, аби зберегти своє аграрне лідерство Українська держава мусить зробити сільське господарство частиною «зеленої економіки»! Тож Україна має зберегти свої чорноземи, стати світовою житницею та годівницею і спромогтися посісти й втримати цей статус. Держава має бути готовою також сприйняти виклик та атаку згубних експериментів в генетиці, включно з мікроорганізмами, помноженими на щільну населеність міст тощо, адже новітні війни будуть полягати й у грандіозному знищенні посівів зернових або в отруєнні худоби тощо засобом так званих «брудних бомб»?

Усе вищезазначене є досить актуальним на сучасному етапі розвитку людства, позаяк саме останнім часом збільшується напруга у протистоянні між природою та людиною, що спричиняє до зміни клімату, виник-

нення чим раз більшого числа аномалій, стихійних лих тощо. Зокрема, за даними міжнародної благодійної організації «Oxfam», за останні 20 років кількість стихійних лих, викликаних погодними умовами, збільшилося вчетверо. У доповіді «Oxfam» сказано, що з початку 2000 р. кожного року відбувалося в середньому 500 подібних катаклізмів, а в 80-х рр. XX ст. ця цифра становила лише 120. За той же період кількість повеней збільшилася у шість разів. Тому сьогодні надважливим є природний (екологічний) чинник у концепції національної ідеї та в стратегії системи національної безпеки, вибору оптимальних шляхів розвитку держави, які б влаштовували людину і, разом з тим, не були б руйнівними для природи.

З року в рік світових ресурсів меншатиме, скоротиться й кількість тих держав, що згодні будуть ними ділитися, а відтак слід розвивати власні ресурси, хоч і така економіка не дає швидких прибутків, необхідно розпочати зусилля із підготовки до локалізації основних галузей економіки і сільського господарства (усе слід намагатися виробляти тут). Отже проблеми екології (лісів, води, ґрунту, повітря тощо) є питанням національної безпеки, а відтак потреба збереження надр і чистого природного середовища має стати однією зі складових національної ідеї!

Разом з тим глобальні спраги, голод, природні катаклізми, локальні війни тощо здійматимуть великі міграційні хвилі, що вже спричинили в Західній Європі «кризу біженців», а в перспективі перетворяться на цунамі великого переселення народів. Значний притік мігрантів створює не лише серйозне фінансове та продовольче навантаження на країни прибуття, а й несуть із собою хвороби, релігійне та культурне протистояння, соціальне навантаження (неповагу до норм та традицій країн перебування), трансформацію трудового та людського потенціалу, що обумовлені структурою міграційних потоків, зростання ксенофобії і злочинності за національною ознакою й, зрештою, терористичну загрозу і внутрішні вибухи громадянських конфліктів. Вже сьогодні чітко проявляються перші системні проблеми в країнах ЄС не тільки в економіці, але і релігійного, а також расово-національного характеру, які в кінцевому підсумку лише через десятки років незмінно призведуть західно- і центрально-європейські країни до істотних внутрішніх потрясінь, кардинально змінивши, в першу чергу, етнополітичне обличчя сучасної Європи.

Більше того, існує загроза й іншого ґатунку. Суть її криється у закономірностях репродуктивності населення. Відомо, що для елементарного заміщення поколінь загальний коефіцієнт народжуваності має становити 2,1 дитини на одну жінку (низький коефіцієнт народжуваності (<16,0%) забезпечує просте відтворення населення, а 16,0–24,9% – середнє). Вже на сучасному етапі становище європейського суспільства перебуває на рівні виродження (в економічно розвинутих країнах на літніх людей у віці від

60 років та старіше доводиться 21% населення, а Італія, Німеччина, Швеція, Греція, Австрія та ін. держави відносяться до категорії «найстаріших» країн світу). Коефіцієнт народжуваності білого населення там перетнув катастрофічну межу й, наприклад на Кіпрі становить 1,0 дитини, в Андоррі – 1,1, в Боснії-Герцеговині, Польщі й Молдові – 1,3, у Німеччині – 1,4, у Великобританії – 1,7, у Швеції – 1,9 (Франція перебуває на рубіконі 2,1 цього коефіцієнту за рахунок високої народжуваності т. зв. національних меншин і мігрантів). Натомість коефіцієнт народжуваності, для порівняння, в Нігері становить 7,1 дитини, в Чаді – 6,7, в Сомалі – 6,1, в Малі й Афганістані – 6,0, в Південному Судані – 5,9, Буркіна-Фасо – 5,4.

Європи, яку ми знаємо нині, білої й християнської Європи, більше не існуватиме! Вона зникає вже нині на наших очах й конвульсіями власного самогубства застерігає Україну та європейські слов'янські і скандинавські нації від втрати власних культурної самосвідомості, релігійної душі й расового обличчя.

Чи перебуває Україна у зоні ризику «старіння» (депопуляції) нації? Так, вона потрапила до списку з 91 країни, де жінки народжують в середньому менш як двоє дітей. Чи стане привабливою для майбутнього нашестя мігрантів Україна? Безсумнівно! Усі ці та інші загрози, якщо держава заздалегідь не готуватиметься до них і вже сьогодні не вироблятиме дієві запобіжники, як правило, спричинять соціальну нестабільність, поставлять під загрозу цілісність країни, спадкоємність культури та існування нації як такої. Українська держава має зжорсточити міграційне законодавство (квоту щодо іноземців слід довести до мінімуму й лише для осіб, що займаються науковою діяльністю; громадянство України повинно надаватися неукраїнцям за національністю лише у виключних випадках). Нелегальні мігранти, затримані в Україні, мають залучатися до примусової праці, аби таким чином самим заробити кошти на своє переправлення до Батьківщини.

Ми маємо величезні перспективи у розвитку промисловості, літакобудуванні, космічних технологіях, військово-промисловому комплексі та у високоточній IT-сфері. Проте чи готова Україна інтелектуально-технологічно увійти в нову епоху людства, яка буде пов'язана з альтернативною енергією, космічними нано-технологіями, генною інженерією та штучним інтелектом?

Світ переступив поріг епохи генетичної революції й окремі досягнення генної інженерії вже вступають у протиріччя зі світоглядними основами, торкаються традиційних уявлень про життя і смерть, материнство і батьківство, любов і піклування, харчування тощо.

У недалекому майбутньому, завдяки інноваційним технологіям в біології, робототехніці, штучному інтелекту, прогресивним матеріалам, ци-

вілізація зможе змінити саму природу людини, що стане переломним зрушенням, яке дозволить здійснити заповітну мрію людей – перемогти хвороби, збільшити тривалість життя, розкрити невідомі раніше можливості людського організму. Роботи-помічники, роботи-солдати, роботи в промисловості – цілковита автоматизація виробництва буде коли-небудь дешевше виносу робочих місць в країни, що розвиваються й, зрештою, позбавить потреби залучення міграційної дешевої робочої сили. З вибухом технологій постануть й новітні загрози, подібні до футуристичного сюжету в «Матриці», нові види терору й дійсністю може стати навіть «бунт машин».

Від рівня наукових технологій залежатиме й обороноздатність держави. Часи танкових клинків минули, їм на зміну йдуть мережецентричні війни, принципи яких випробували війська США у кількох локальних війнах, а також доктрини якісно нових мобільних бойових систем майбутнього (Future Combat Systems, FCS). Нині власні доктрини мережецентричної війни розробляють Швеція (Network Based Defence), Великобританія (Network Enabled Capability) та інші країни. Відбувається комп'ютеризація наукоємних озброєнь на базі космічних і лазерних технологій, кібер-військ, оновлення ракетно-космічних військ, осучаснюються усі види бойової авіації та наземних військ, здійснюється озброєння мініатюрними високоточними боеприпасами майбутнього та вже триває заміна солдатів-людей роботами-воїнами й безпіотною космічною авіацією, виявляються можливості поєднати повітряну, наземну, надводну і навіть космічну техніку в рамках цілісних бойових комплексів тощо. Тож новітня воєнна доктрина та прагнення України має полягати в національній ідеї та безпековій стратегії щодо її входження до кола найсильніших і найсучасніших збройних потуг світу з новітнім науково-технологічним військово-промисловим комплексом, здатним відродити й свій ядерний потенціал. Така мета має також стати одним з елементів її національно-стратегічного концепту набуття статусу одного з провідних військово-геополітичних гравців на євразійському просторі поряд з НАТО (чи у його складі), Китаєм, Індією та Росією. Що ж до Російської Федерації, то це державне утворення як споконвічний ворог України, що становить загрозу самому існуванню українського народу, має бути вплетене до української національної ідеї символічною латинізованою метафорою тотального символізму: *Carthago delenda est*.

Одним з важливих складових національної ідеї України та чинників її національної безпеки в гуманітарній сфері є мова. Попри те, що законодавчо українська мова є єдиною державною мовою, вона потребує неухильного та постійного плекання і захисту у всіх сферах державного і суспільного життя. Новітні глобалізаційні процеси на планеті, поширен-

ня мультикультуралізму та космополітизму, поряд з агресивною культурно-лінгвістичною та світоглядно-цивілізаційною політикою просування ідеологем «американських цінностей» та концепту «російського світу», висувають перед Україною подвійну загрозу прихованого мовно-культурологічного поглинання (м'якого лінгвоциду) – русифікації та англізації української мови, надто щодо сучасного етапу її розвитку в умовах домінування глобальних інформаційних технологій та світового цифрового павутиння. У цьому контексті нових якісних ознак і змістовності мусить набути національно-патріотичне виховання молоді, сприяння поглибленню історичних знань серед широких кіл населення та створення плідних умов для розквіту національної гуманітарної науки.

Проте, аби вижити та посісти провідне місце у прийдешній новій епосі, Україна мусить звести до мінімуму корупцію, модернізувати національну економіку та технології, надавати і забезпечувати пріоритет у розвитку мережі освіти та сучасної наукової думки, побороти тенденцію до примітивізації суспільно-політичної думки, плекати просвітництво, зберегти власну культурну спадщину й створити найсприятливіші умови для розвитку національної сучасної культури, мистецтва й літератури тощо. Нація мусить через засоби м'якої сили розпочати власну мовну й культурну експансію у планетарному вимірі, поширювати свої традиційні й продукувати новітні гуманітарні та цивілізаційні цінності!

Саме у готовності гідно зустріти якісно нові виклики часу, здолати новітні світові загрози, вижити у глибинних і всеохоплюючих людство метаморфозах як просвітницька єдина нація та успішна соборна держава, опанувати майбуттям і посісти провідне місце в прийдешній історичній епосі, світанок якої лише настає, й заявити про свою месіанське призначення у відродженні європейської ідентичності та раси, ось у чому має полягати сучасна національна ідея!

Визначаючи сутність національної ідеї, варто передусім виділити кілька основних підходів щодо її розуміння, кожен з яких заслуговує на право визнання та взаємодоповнюють одне одного. Так, наприклад, існує думка, що подібну дефініцію неможливо зрозуміти раціонально та осмислити за допомогою науково-теоретичних понять й, з огляду на це, її слід вважати *скоріше трансцендентною категорією*, що відображає прагнення українців до власного самовираження, наявності власної держави тощо. Прихильники іншого підходу ототожнюють її з *національним ідеалом, національною ідеологією чи доктриною*. В їхньому розумінні національною ідеєю є духовна концепція національної свідомості, розуміння народом сенсу свого існування, тобто – концентрований вираз стратегічної мети, національних інтересів та почуттів, або ж суспільний проект загальнонаціонального масштабу чи концентрований вираз національно-патріотичного чинника тощо.

Однозначного ж визначення чи універсальної формули щодо національної ідеї не існує. Її чи доречні вони? Та все вважаю, що національна ідея це – триєдина сполука, дух і спонука, у величі містичного призначення, усвідомленої боротьби за буття й успадкованого прагнення цивілізаційного поступу та світового провідництва, що самодостатньо живе і дихає неосяжною й нескінченною метою до: загальної єдності громадянства навколо традиційних національних цінностей та духовно-історичної пам'яті; консолідації усього народу у побудові могутньої сучасної і соборної держави на засадах націократії та консерватизму, а також соціальної справедливості й народовладдя; формування новітньої політичної нації через осучаснення державно-суспільних механізмів та посилення всенародного самоусвідомлення, що рясно скроплене з джерела національного егоцентризму й спорідне відчуттям обраності на ґрунті кровної спорідненості та расової спільності.

Споконвічним прагненням українців були, залишаються і будуть сподіватися прийдешніми поколіннями думка й прагнення до національної соборної державності усіх русько-українських історико-етнографічних земель. У часи сьогодення і в плінні майбуття, в епоху глобалізації та формування нового світового порядку, ідея Соборності повинна набути нового змісту, вона мусить поглибитися і розширитися у нашому розумінні далеко поза межі вузького панцира державно-територіальної єдності сполученої Великої України до усвідомлення кожним українцем планетарної Соборності Українського Духу, загальної Соборності Української Нації як абсолюту.

Відтак національна ідея є об'єднавчим чинником спорідненої історичною, культурною та господарчо-побутовою традицією спільноти єдинокровного народу, його ідеалізованою морально-ціннісною мрією та інтелектуально усвідомленою метою до створення умов розквіту взаємообумовлених кожного громадянина і цілого загалу суспільства, фільтром перед небезпекою розмиття традиціоналістичного чинника у глобалістичному вирі й, водночас, джерелом цивілізаційного загальнолюдського поступу, науково-технічного прогресу та інтеграції, вдосконалення новітніх гуманістичних орієнтирів і, разом з тим, дороговказом еволюції країни та основою її безпекової стратегії, що унеможливило занепад етнонаціонального і державотворчого суверенітету народу, стає запобіжником деградації його національно-расової особливості та забезпечує належне місце у планетарному суцвітті народів й гідне становище держави у системі існуючого і прийдешнього світопорядку.

Історія довела, а сучасність підтвердила те, що успішна державотворча нація мусить мати: лицарів політики (свідомий своєї відповідальності й освічений національний провід), лицарів віри (щирі національну Церк-

ву), лицарів-воїнів (міцне національне військо), лицарів праці (успішні національні трудові, грошові та наукові верстви) та лицарів пам'яті (хранителів національних спадщини предків та надбань минулого). Усіх їх має взаємооб'єднувати та взаємопов'язувати триєдність спільної мети: велич держави, добробут народу й окремішність крові. Ми мусимо зберігати старі цінності, плекати минулі скорби і, спираючись на них, творити нові закони, оновлені чесноти та новітню життєздатну і чисту націю. Відтак наш обов'язок, а надто в умовах цивілізаційних викликів сьогодення, опанувати усіма тими державотворчими джерелами аби досягти і забезпечити нащадкам цих три складових існування нашого величного народу на нашій споконвічній Батьківщині та у нових заселених ним землях.

Новітнє завдання нації є у вічному її поступі й чині щодо зміцнення власної держави, в утвердженні прерогативи бути єдиним домінуючим народом у рідній країні й, вбираючи у себе тих, хто щиро прагне долучитися до нього та стати часткою його, забезпечити незворотність національного розвитку правової держави і новітньої традиціоналістської (неоконсервативної) сталості соціально-справедливого суспільства. Наша віра, наші традиції, мова, расова спорідненість та наша готовність передбачити імовірні труднощі й підготуватися до їх поборення, у поєднанні з умінням і готовністю жертвовно пронести наші цінності крізь них, визначають наше майбутнє – як окремої людини, так і цілого Народу у соборній, національній Державі.

*Галатир В.В.
м. Хмельницький*

ХРОНОЛОГІЯ ПОДІЙ В С. ЧАБАНІВКА ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ ЗА ВІДОМОСТЯМИ СВЯЩЕНИКА М. ОРЛОВСЬКОГО

У статті висвітлено хронологічні записи подій у селі Чабанівка Ушицького повіту священнослужителем Свято-Миколаївської церкви Миколою Орловським наприкінці ХІХ століття.

Ключові слова: Чабанівка, М. Орловський, літопис, події.

Завдячуючи церковному літопису с. Чабанівка, що сьогодні зберігається в Кам'янець-Подільському державному історичному музеї-заповіднику до уваги дослідників подаються нові раніше невідомі факти із історії даного населеного пункту.